

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
GEVHER NESİBE TIP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YAYIN NO : 4

EBUBEKİR RAZİ

(865 - 925)

14 MART 1988 - KAYSERİ

Gevher Nesibe Sultan anısına düzenlenen
«Ebubekir Razi Kongresi» Teblięleri
14 Mart 1988
KAYSERİ

EDİTÖR :
Prof. Dr. Ahmet Hulusi KÖKER
(Teblięlerin dil ve bilimsel sorumlulukları
konuşmacılara aittir)

HER HAKKI SAKLIDIR

Dizgi — Baskı
Erciyes Üniversitesi Matbaası
KAYSERİ

HEKİMLİK AHLAKI
«Ahlakı't-Tabib»

Prof. Dr. Ahmet Hulusi KÖKER*

Bu eser, Razinin Horasan Valisinin özel hekimi olduğu bir zamanda, talebesi, Ebu Bekr İbn Karih er-Razi'ye yazdığı, Hekimlik ahlaki ile ilgili öğütlerinin bulunduğu bir risaledir. Risale, Abdulatif M. el-Abd. tarafından, «Sittu resail mine't-turasi'l Arabi ei-İslami» isimli kitap içinde (s. 127-149)-Kahirede 1981 yılında yayınlanmıştır. Razi, bu eserinde, yalnız hekimlik ahlaki değil, aynı zamanda da talebesine tıbbi bilgiler vermiştir. Türkiyede bu risale Doç. Dr. Mahmut Kaya tarafından, 1987 yılında Fesfe Arşivinde yayınlanmıştır.

Bu Risaledeki tıbbi bilgileri ayırt ederek, Hekimlik Ahlakı ile ilgili olduğunu yorumladığımız konu başlıklarını, metnin muhteviyatı ile birlikde değerlendirmeye çalıştık.

Razi talebesine yazdığı mektuba şöyle başlamaktadır : «Allah ömrünü uzun, nimetini daim kılsın. Duydum ki, bir emir seni davet etmiş, güvendiği için, kendisine özel hekim papmış. Seni kendisine özel hekim yapan ve sana canını emanet eden, senin hakkında iyi şeyler düşünüyor ve sana güveniyor demektir. Emir in sağlığını korumak, hukukunu gözetmek ve hizmetinde bulunmak için üstlendiğin bu görevde, Allah seni başarılı kılsın. O her şeyi duyan ve kullarına yakın olandır.»

Razinin talebesine verdiği bu öğütleri, Hipokratın Hekim Yemini ile karşılaştırdığımızda, bir kaç eş anlamlı cümle dışında aynı olmadığını tesbit ettik. Yalnız, bu risalede, Razi, sık sık Gale-

(*) Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğretim Üyesi.

nin ve Hipokratın öğütlerine yer vermiştir. Bu öğütlerin, Hipokrat ve Galene ait olduklarını açık olarak belirtmektedir.

Hekimlik Ahlakı ; Görev Bilimidir, Hekimin mesleğini icra ederken, uyması gereken kurallardan bahseder.

Biz bugün Hekimlik ahlakın şu başlıklar altında inceliyoruz:

1. Hekimin kendisine karşı görevleri, 2. Hekimin hastalarına karşı görevleri, 3. Hekimin meslektaşlarına karşı görevleri, 4. Yanında çalışanlara karşı davranışları, 5. Ülkesine karşı görevleri, 6. İnsanlığa karşı görevleri.

Razinin bu risalesinde geçen, Hekimlik Ahlakı ile ilgili kurallarını ve öğütlerini, bugünkü dil ile talebelerimize ve genç hekimlerimize aşağıdaki şekilde nakletmenin uygun olacağına inanıyorum.

HEKİMİN KENDİSİNE KARŞI GÖREVLERİ :

1. **Hekim Gururlu Olmamalı :** Tedavide en önemli husus, hekimin kendisini hastasına adanması ve onu sevmesidir. «Her hastayı, sevdiğini tedavi eder gibi ciddiye alması gerekir.»

Galenos : Doktorlar, zenginleri olduğu kadar, fakirleri de tedavi etmelidir.», «Ağır hastalığa yakalanan birini tedavi ettikleri zaman, kibir ve gurura kapılan bazı hekimler gördüm. Konuşurken diktatörler gibi konuşuyorlardı. Böyle küçülmektense, tedavi etmeseler daha iyi olurdu.»

2. **Hekim Alçak Gönüllü Olmalı :** «Tıp san'atında, onur kırıcı olmamak şartı ile, alçak gönüllülük, manevi bir süs ve ahlaki bir güzelliştir. Hekim hastalarına karşı kırıcı olmamalı, tatlı dili ile, okşayıcı konuşması ile, alçak gönüllü davranması ile örnek olmalıdır. Bir hekim böyle yapabiliyorsa başarılı olacaktır.» Bu güzel prensibi bize Galinos tavsiye etmiştir.

3. **Hekim içki içmemeli :** «Görev başında iken içki içilmemelidir. Sarhoş iken yapılan hekimlik, telafisi imkansız hatalar doğurabilir. Hele bir Hükümdarın ve Devlet büyüklerinin hizmetinde isen, sana ihtiyaç olduğunda, sarhoş bulunursan, gözünde küçük düşersin.»

4. Hekim Hastasının sırdaşı olmalı : «Hastalar, babasından, annesinden ve çocuklarından sakladıkları sırları, zorunlu olarak hekime anlatırlar. Onların sıralarını titizlikle saklıyarak, haysiyetlerini korumalısın. Bir Hekim hastası ile bir arkadaş gibi olmalıdır. Muayenede, yalnız hasta organa bakmalı, onun ile ilgili bölgeleri muayene etmelidir, diğer yerlere bakılmamalıdır. Bilhassa kadınlarla yüz göz olmamalı, halkın itimadını kaybetmemelidir.»

5. Hekim Allaha güvenmeli : «Hekim hastasını tedavi ederken Allaha güvenmeli ve şifayı ondan beklemelidir. Kendi gücüne ve becerisine aldanmamalıdır. Yalnız kendi gücüne ve tıptaki uzmanlığına güvenirse, Allah onu şifadan mahrum eder.» Selçuklu Hekimleri bu geleneği devam ettirmişler ve odalarına «Ya Şafi» levhalarını asarak, Allahdan yardım istemişlerdir.

HEKİMLİK SANATI İLE İLİŞKİLİ GÖREVLERİ :

6. Bir Hekim için en zor görev nedir ? : Devlet büyüklerini, Zenginleri ve kadınları tedavi etmek çok zordur. Hekim san'atını rahatlıkla icra ettiği müddetle mutlu olur. Toplumda saygın bir kişilik kazanır. Hükümdarların ve şımarık zenginlerin özel hekimliğini yapmak çok zor olmaktadır, zira bunlar hekimi bir hizmetçi gibi görürler, cahillik yaparak hekimin haysiyetini kırabilirler. Nitkim, hikayeye göre Hükümdarın biri; Özel hekimine «Ben istediğim gibi her şeyi yiyeceğim, sende onların zararlı etkilerini önliyeceksin» Hekimin gücünü aşan cahilce bir istekte bulunmuştur.

7. Hükümdarların Tedavisi : «İlaçlarını ve Diyetini çok titizlikle hazırlatmalı, şüpheli durumlarda kendisi bizzat tatmalıdır. Hükümdarların ve adamlarının yanında yanında, öldürücü zehirlerden hiç bir şekilde konuşmamalı, konu zorla açıldığı takdirde, kaçamaklı cevaplar verilmelidir.

8. Hekim her şeyi bilemez : «Bazı cahil kişiler, hekimin her hastalığı bileceğine ve tedavi edeceğine inanırlar. Halbuki hama tabibler bile, her hastalığı tedavi edemezler. Bir Astronomun da fezadaki bütün seyyareleri bilemeyeceği gibi.»

9. Tıpla ilgili konuları, hastanın yanında konuşmamalıdır

10. Hasta deney için kullanılmaz : Hipokrat ve Galen her ikisi de «Tıp san'atında, insanın deneyde kullanılmasını yasaklıyorum» şeklinde kesin tavır almışlardır.

11. Bazı ilaçları verdikten sonra Hekim hastayı izlemeli : Müshil ve Kusturucu ilaçlar verildikten sonra, hastanın yeme-mesi için, hekim yanından ayrılmamalıdır. Aksi takdirde aylarca süren ishal veya bağırsak düğümlenmesi olabilir.»

15. Sahte Hekimlere dikkat : «Bilmelisin ki, hırsızlar ve yol-kesenler, hekim olmadığı halde, Hekimim diyenlerden çok daha iyidir. Çünkü hırsızların cana kasdettikleri az görülmüştür, onlar mal alır. Oysa sahte hekimler hep can alırlar. Ayrıca aç kaldığı için çalmak zorunda kalan hırsız, etrafa caka satmak ve «Tıp ilminde otorite» dedirtmek için böbürlenen hekimden daha iyidir. En kötü şey, insanın bilmediği konularda, kesin karar ve emir vermesidir. Sahte Hekimler, halkı kandırmak ve kazanmak için, söz edilmesin diye, maldan ve paradan hiç söz etmeden, hasta için adeta canlarını verirler. Bunların çoğu, davranışlarını dindarlık ve hayat kurtarma gayreti gibi gösterirler. Oysa bundan vazgeçseler, hem din, hem dünya, hemde ahiretleri için mükafat olur. Düzenbaz Hekimler, Tıp eğitimi görmedikleri için, hem teşhis koyamazlar ve he mde iyi tedavi edemezler. Bunlar uzun ya-salar bile bir hekim seviyesin ulaşamazlar. Gerçek şî ki; Afiyet ve sağlıkla geçen bir hayattan daha lezzetli bir şey yoktur.»

16. Tıpta kehanet yoktur : Hekimlikde düzenbazlık ve keha-net ihtiyaç yoktur. Bazı sahtekarlar, yalnız hastanın nabzına ve yüzüne bakarak kehanette bulunurlar. Bu gibi düzenbazların, Allah cezasını versin, bir çok hile ve gözboyacılık metodları kullanı-lar. Yunan ve Hindli Hekimlerin kitaplarında, hiç bir sahte-karlığa rastlamadım.» Sana anlattıklarımı iyi düşünerek, akhını kullanırsan, bol sevap kazanır, zengin olur ve iyi bir ün bırakır-sın. Her doğru işde, Allah insanı lutûf ve keremi ile başarılı kılar.»

Bugün Hekimlik Ahlakı ile ilgili yazılarda, rastlamadığımız bir konu ile karşılaştık. Razi'ye göre, hep hekimin değil, hastanın da uyması gereken ahlaki kurallar vardır.

HASTALARIN HEKİME KARŞI GÖREVLERİ :

17. Hasta hekimine iyi davranmalı ve herkesten üstün tut-malı : Hasta hekimin kalbini okşayıcı sözler söylemeli ve onu üs-tün tutmalıdır. Çünkü çevresindekiler onun cismine, hekim ise canına hizmet etmektedir.

Hasta kendisini tedavi eden hekime iyi davranacak olursa, o da onun sağlığının korunmasında ve hastalığının tedavisinde ciddiyet gösterecektir. Hekim Hipokrat; «Muhtaç olmadan önce, doktorunu bul, hazırla» sözü ile nekadar doğru söylemiştir. Bu konuda. «Sevdiğini tedavi eden bir hekimin davranışı gibi» atasözü buradan gelmektedir.

Hükümdarların çevresinde bulunanların en merhametlisi onun özel hekimidir. Çünkü gözdeleri ve hizmetinde bulunanların çoğu, tahtına veya malına konmak için onun hastalığına ve ölümüne sevinirler. Ama hekim, onun sağlığını korumak için bütün ciddiyeti ile çalışır. Zira onun afiyetinin devamı, hekimi mutlu kılar. Hizmetinde bulunduğu kimsenin hastalanması kadar hekimi üzen bir şey yoktur. Her Hekim hastasını, en kısa sürede ve en basit ilaçla tedavi etmek ister. Raziye göre; «Hastalıklar, başlangıç, ilerleme, gerileme ve şifa olmak üzere dört aşama gösterirler.»

«Bir gün, özel hekimi olan bir hükümdarın meclisinde bulunuyordum; İçeriye giren hekime çıkışan hükümdar; Bir muhafız muayene için seni evine çağırılmış, gitmemişsin diyor. Hekim; Allah ömürler versin sultanım, sağlıklı olanlar hekimin ayağına gelir. Hekim onların ayağına gitmez. O yalnızca hükümdarın ayağına gider, deyince, hükümdar: «Haklısın ama, bu durum özel hekimi-miz olmadan önce idi» deyiverdi. Buna karşı Hekim, hükümdarı ve huzurdâ bulunanları şaşkırtan şu cevabı verir.» Allah ömürler versin, sultanımızın hizmetinde bulunmanın alçaltıcı ve onur kırıcı değil, tersine yükseltici ve onurlandırıcı bir görev olduğunu sanmıştım.» Bu cevap üzerine, hükümdar hatasını anlar ve özür dileyerek, hekimine ikram ve iltifatta bulunur.

18. Hekimi ile doğrudan diyalog kurmanın gereği : Hekime başvuran hasta, en samimi arkadaşı ile konuşuyormuş gibi, ona derdini anlatmalıdır. Hekimle hastası arasında aracı olmamalıdır. Hasta utanılacak hastalığını bile anlatabilmelidir. Eğer hasta, korku, çekingenlik veya gurur gibi duygulara kapılarak hekimle doğrudan diyalog kurmayacak olursa, bu durum onun ölümüne sebep olabilir.

19. Hekimin emirlerine uyma gereği : Hasta, korku, çekingenlik veya gururu sebebiyle, Hekimin emirlerine karşı çıkmama-

lı, Hekimin kendisini ikna için sarfettiği gayretleri boşa çıkar-
mamalı ve onu üzmemelidir. Verilen Diyet ve tedavileri uygula-
ma'dır. Razi, Kulunç, hastalığına yakalanan bir hükümdarın,
kötü bir fiil olarak vasıflandırdığı, lavmanı kabul etmediği için,
öldüğüne dair bir hikaye de nakletmektedir.

HEKİMİN DEĞERİ HIÇBİR ŞEYLE ÖLÇÜLEMEZ :

Dostların ve akrabaların bile bıkararak usandığı bir durumda,
insanın bütün ümitlerini hekimlere bağlanması, hekimliğin değe-
rini belirtmektedir. «Hekimsiz bir çevrede yaşama» isimli risale.
Bazı ağır hastalıklarda, insan kendi ailesini ve çocuğunu gör-
mek istemiyebilir, ama hekimi görmeye can atar, Hekimin ziya-
reti kendisine rahat ve huzur verir. Nitekim bir çok hastalar, he-
kimin ziyareti ile bulduğu ruh huzurunu, başka hiçbir zaman bu-
lamadıklarını anlatırlar.

20. Hekimlerin beş meziyeti :

- a. Her millet ve her din mensubu, hekimlik san'atının değe-
rini kabul eder.
- b. İnsanlığın büyük ölçüde onlara ihtiyaçları vardır. Çünkü,
mal ve yakınları bir fayda vermediği zaman, hekimler insanlar
için bir sığınaktır.
- c. Çalışma alanları, halkın anlıyamıyacağı şeylerdir.
- d. Başkalarının rahat ve huzuru için, ömür boyu çaba har-
carlar.
- e. Hekim kelimesi, Filozof Tabib anlamına gelir. Hekim,
Allahın isimlerindedir, Hikmet sahibi demektir.

«Hekimler Hükümdarlar gibidir. Onların Buyruğu Zengin
Fakir herkes için geçerlidir. Onlar Emir almazlar emrederler.»

KAYNAKLAR

1. Abdüllatif. M : Sittü resail mine't turasil-Arabi el-İslam-Ahlakatu't ta-
bib, s. 127-149, Kahire, 1981.
2. Kaya. M : Ünlü Hekim Filozof Ebu Bekr er Razi ve Hekimlik Ahlakı ile
ilgili risalesi, Felsefe Arşivi, s. 227-246, İstanbul, 1987.
3. Muhakkik. M : fi's-Sireti'l Felsefiyeti, Filozofca yaşama, s. 102, 1346.
4. Razi. E : fi-Mihneti't-Tabib, Keyfe Yenbeği en Yekun, «Tabibin sıkıntısı
ve nasıl olması gerektiği», s. 146, N. 146.

5. Razi. E : et-Tıbbu'l-Mulukkiyye, «Hükümdarların Tedavisi», s. 53, N. 39.
6. Razi. E : fi-enne't-Tabibe'l-hazıka leyse yakdiru ala ibrail'l-Ueti lülliha, enne zalike fi vusi'l beşer. «Uzman doktorların bütün hastaları tedavi edemeyişi.» s. 127, N. 141.
7. Razi. E : Fi-ennehi Yenbeği li't-Tabibi en yetelat tafali iysalin Nasi il'aseheveti him. «Hekimin yumuşak davranması.» s. 44, N. 71.
8. Razi. E : iF'l-Eğradi'l-Mümileti li Kulubi Kesirin mine'n-Nasi'an Efadi-li't-Etubba'i ila Ehissa'ihim. «Karaktersiz doktorlara yönelme.» s. 81, N. 24.
9. Razi. E : Menla Yahduruhu't-Tabi : «Çevresinde doktor bulunmayan kişi s. 49, N. 37.
- 10 Şehsüvaroğlu, B.N.A. Terzioğlu : Tıbbi Deontoloji, s. 29-45, İ.T.F. Vakfı, Bayda Yayını, İstanbul, 1983.